

SHAXS TASHABBUSKORLIGI NAMOYON BO'LISHIDA TOLERANTLILIKNI O'RNI

Dalimova Nilufar Melibayevna
psixologiya fanlari doktori, dotsent

Shiddat bilan rivojlanib borayotgan butun dunyoda tolerantlikni o'z e'tiqodlaridan voz kechish yoki boshqa dunyoqarashni qabul qilish bilan adashtirmaslik kerak. Bu dunyo va odamlarga ochiqlik, atrofimizdagi dunyoning xilma-xilligi va uning o'ziga xosligini anglashdir.

“Tolerantlik” tushunchasi birinchi marta 18-asrda fransuz mutafakkiri Destutt de Tracy tomonidan ilmiy muomalaga kiritilgan. Avvaliga "sabr", keyin esa "bag'rikenglik" deb talqin qilingan. Rossiyada bag'rikenglik tushunchasi 19-asrning o'rtalaridan boshlab liberal matbuotda qo'llanila boshlandi. ijobiy ma'noda.

Ya'ni, insonning hissiy barqarorligi. Biz uning muammoli va inqirozli vaziyatlarni bartaraf etish qobiliyati, stressga chidamliligi va o'zini o'zi boshqarish qobiliyati haqida gapiramiz. Ushbu turdagi bag'rikenglik ekstremal sharoitlarda qanchalik samarali bo'lishimiz mumkinligini, travmatik omillar bilan qanday kurashishimizni belgilaydi.

Bag'rikenglik muhim, chunki u yanada yaxlit, tinch jamiyatni ta'minlaydi. Ta'qiblardan qo'rqmasdan o'z fikrlarini erkin va tinch ifoda eta oladigan odamlar jamiyatning funktsional a'zolari sifatida baxtli hayot kechirishlari mumkin. Turli xillik yanada mustahkam jamiyatga yordam beradi. O'zbekistonda aholining ko'p millatli bo'lishiga ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning qulay omili sifatida qaralmoqda. Ijtimoiy va iqtisodiy barqarorlikni saqlash, dinlararo va millatlararo munosabatlarni uyg'unlashtirish hisobiga xalqaro maydonda O'zbekistonning obro'si oshib bormoqda. Ota-bobolarimizdan xalqimizga meros qolgan saxiylik, mexmondo'stlik, rostgo'ylik, tantilik, sadoqatlilik, poklik, odoblilik fazilatlarini milliy xarakterning eng muhim jishati shisoblanadi. Ushbu xislatlarni ta'lim-tarbia jarayonida yosh avlod ongida shakllantirish, ular ruhiyatini xalq durdonalari bilan boyitish, milliy qadriyatlardan oqilona foydalanishga e'tiborni qaratish maqsadga muvofiq. Axloq va odobli bo'lish, ota-onalar va kattalarga shurmat, samimiylik, inoqlik, qadr-qimmat, vijdonlilik, iffatlilik, o'zaro yordam kabi insoniy xislatlar o'zbek xalqi ma'naviyatining ramzi sanaladi.

Odamlarning bir-biriga mehr-oqibat, oqilona munosabati, to'g'ri muloqoti, iltifoti, eshtiromi xalqimizning ichki go'zalligini, boy ma'naviy va ruhiy qiyofasini ifodalaydi. Xalqimizning haqiqiy insonparvarligi, ma'naviy go'zalligi, vatan, jamiyat manfaati yo'lida jon fido qilishida, inson osoyishtaligi, baxt-saodati uchun qayg'urishida o'z ifodasini topadi. Pok qalbli, sofdil, diyonatli, vijdonli, irodali xalqimizning olijanobligi, uning tanishga ham, begonaga ham beg'araz yordam qo'lini cho'zishida namoyon bo'ladi. Xalqimizning ajoyib fazilatlaridan biri -do'stlikka sadoqatdir.

Kichkina bolaga xos va dastlab xos bo'lgan qiziqish va ishonchlilikni nazarda tutadi. Ular qat'iy emas va uning "men" fazilatlarini aniqlamaydi, chunki shaxsiyatni shakllantirish jarayoni, ya'ni. uning shaxsiylashtirilishi hali individual va ijtimoiy tajribaning bo'linishiga, xatti-harakatlar va tajribaning alohida rejalari mavjudligiga olib kelmadi va hokazo.

Bundan tashqari bag'rikenglikni rivojlantirish bo'yicha nafaqat O'zbekistonda balki butun dunyoda keng qamrovli ishlar olib borilyapti. Misol uchun bolalarda shakllantirish maqsadida turli ertak va hikoya kabi kitoblar keng targ'ib etilmoqda. Patricia Hegartyning «EVERYBOY'S WELCOME» asari yaqqol na'munadir. Ushbu shirin o'rmonda bolalar muhtojlarga, xoh inqirozga uchragan qo'shnilarga, xoh muammoli do'stlarga yoki yangi mamlakatga ko'chib kelgan oilaga saxiy qo'l cho'zish qanchalik muhimligini bilib oladi. Bu g'amxo'rlik, xayriya va hamdardlik haqida foydali suhbatlarni ilhomlantiradigan o'z vaqtida, hayotiy va tasalli beruvchi hikoya. Rossiya va Xitoy talabalari o'rtasidagi tashabbusning qiyosiy xususiyatlari" mavzusida Lin Yatsyan 2005 yilda ilmiy izlanish o'lib borgan va ushbu tadqiqotdan maqsad shu ediki tizimli ta'lim sifatida tashabbusning ichki tuzilishining o'ziga xos xususiyatlarini va xitoylik va rus talabalari orasida uning namoyon bo'lishining etnopsixologik xususiyatlarini qiyosiy o'rganish bo'lgan. Aynan mana shu yili, ya'ni 2005 yil tashabbuskorlikni o'rganishga qaratilgan yana bir ilmiy ish dunyoga keladi. Bu "Shaxsning tashabbuskorligi va o'zini -o'zi rivojlantirish nisbati" nomli dissertatsiya ishi edi va uning muallifi Y.A.Polskaya. Uning tadqiqot maqsadi tashabbusni yaxlit o'rganish va uning shaxsning o'zini-o'zi rivojlantirish xususiyatlari bilan bog'liqligini o'rnatish, shaxsning tashabbusi va o'zini-o'zi rivojlantirishdagi psixologik qiyinchiliklarni tahlil qilish bo'lgan. Tabiiy bag'rikenglikning mavjudligi chaqaloqqa ota-onasini har qanday shaklda, shu jumladan o'ta shafqatsiz munosabatda qabul qilish imkonini beradi. Ikkinchi holda, bir tomondan, bu psixologik xavfsizlikni yaratadi va oila bilan ijobiy munosabatlarni saqlab qolishga imkon beradi, lekin boshqa tomondan, u muqarrar ravishda rivojlanayotgan shaxsni nevrotik qiladi, o'zini, tajribasini, his-tuyg'ularini va hissiyotlarini qabul qilish qobiliyatini pasaytiradi.

Boshlang'ich maktabda boshqa odamlarga nisbatan bag'rikenglik munosabatini shakllantirish bolada o'ziga ishonch, o'zini va boshqalarni hurmat qilish tuyg'usini shakllantirishga qaratilgan va xatto darsliklar xam mavjud. Tolerantlik shaxs sifatida insonning butun umri davomida ijtimoiylashuvi jarayonida shakllanadi va turli sohalarda namoyon bo'ladi. Biz o'z tadqiqotlarimizda, yuqorida aytib o'tganimizdek, oilaviy munosabatlar sohasini ko'rib chiqdik.

Bag'rikenglik darajasini aniqlashda mutaxassislar bir nechta mezonlardan foydalangan holda tegishli psixologik portretlarni ishlab chiqdilar. Ular, shuningdek, o'zlarining bag'rikengligiga ishonch hosil qilishni istaganlar uchun maslahat berib kelmoqdalar.

“Bizning Konstitutsiyamiz va qonunlarimizda O‘zbekiston Respublikasining barcha fuqarolari millati, tili va dinidan qat’i nazar, teng huquq va erkinliklarga ega ekani mustahkamlab qo‘yilgan. Ularga o‘z milliy madaniyati, an’ana va urf-odatlarini saqlash hamda har tomonlama rivojlantirish uchun barcha imkoniyatlar yaratilgan. Mamlakatimizda 16 ta konfessiyaga mansub diniy tashkilotlar erkin faoliyat yuritmoqda. Davlat ta’lim muassasalarida o‘qitish 7 tilda olib borilmoqda. O‘zbekiston Milliy teleradiokompaniyasi o‘z ko‘rsatuvlarini 12 tilda namoyish etmoqda, o‘ndan ortiq tilda gazeta va jurnallar nashr etilmoqda”.

Xulosa qilib aytganda tolerantlik asli keng qamrovli tushuncha insonlarning jamiyatda ijtimoiylashuv jarayonida katta ahamiyat kasb etadi shu bilan bir qatorda shaxsning rivojlanishida uning psixologik xususiyatlarini shakllantirishda xam muhim ro‘l o‘ynaydi. Biz tashabbuskorlikni insonlarda targ‘ib etishimiz yoki namoyon qilishimizda ularda bag‘rikenglik tushunchasi aks ettishi darkor.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Respublika baynalmilal madaniyat markazi tashkil etilganining 25-yilligiga bag‘ishlangan uchrashuvdagi nutqi, 2017
2. Q.Nazarov. Milliy g‘oya va Ozbekistonning taraqqiyot strategiyasi - Toshkent<<O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati>>2019,126-bet
3. Abidova Z.A. Взаимосвязь уровня толерантности и мотивации учения у личности // Вестник интегративной психологии // Журнал для психологов. Вып. 30. Часть 1. – Бухара - Ярославль: МАПН, 2023. – С. 33-38.
4. Patricia Hegarty.EVERYBODY’S WELCOME
5. Muxtasar Tojimatovna.Ijtimoiy hayot.2020
6. E.G‘oziyev.Umumiy psixologiya-Toshkent<<Universitet>>2002